

ارزیابی فرصت‌ها و چالش‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد ایران؛ باتاکید بر توافق

هسته‌ای

صادق بابکان^۱ - مقصود رنجبر^{۲*} - مهدی مطهرنیا^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۵/۱۹ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۰۱

چکیده:

سرمایه‌گذاری خارجی به دلیل فقدان منابع مالی داخلی یا عدم کارآمدی آن در کشورهای در حال توسعه موتور محرکه توسعه اقتصادی و اجتماعی این جوامع از جمله ایران به شمار می‌آید. شرایط اقتصاد ایران در اوایل سده بیست و یکم جذب منابع مالی خارجی را ضروری ساخته است. سوال اصلی و محوری این پژوهش بررسی تاثیرات توافق هسته‌ای بر ورود سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. توافق هسته‌ای باعث تمایل سرمایه‌داران و شرکت خارجی در ایران شد. در واقع زمینه‌های روانی برای سرمایه‌گذاری در ایران به‌خصوص در نفت و خودرو را فراهم کرد. ولی به دلیل چالش‌های ساختاری به‌خصوص رویکرد متزلزل آمریکا، مستقل عمل کردن سرمایه‌داران در جهان از دولت‌ها و همچنین مشکلات داخلی همچون عدم پذیرش FATF و همچنین قوانین داخلی در ایران این سرمایه‌گذاری در عمل با ناکامی مواجه شد. **واژگان کلیدی:** توسعه، سرمایه‌گذاری خارجی، فناوری‌های مدرن، توافق هسته‌ای

JPIR-2109-1985

^۱ - دانشجوی دکتری علوم سیاسی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

^۲ - استادیار گروه علوم سیاسی واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران: نویسنده مسئول

m.ranjbar@gmail.com

^۳ - استادیار گروه علوم سیاسی واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران

مقدمه

در عصر جهانی شدن متغیرهای مختلفی در توسعه اقتصادی کشورها تاثیرگذار هستند، اما مهمترین متغیر در سده بیست و یکم در توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی است. با این توضیح که در هزاره سوم وابستگی اقتصادی کشورها به یکدیگر بیشتر شده است. از طرف دیگر اقتصاد جهانی شکل گرفته است که رشد اقتصادی و همچنین رکود اقتصادی کشورها به یکدیگر وابسته شده است. همچنین توسعه صادرات و واردات و در نتیجه اشتغال، توسعه صنعتی و... به سرمایه‌گذاری خارجی مرتبط است. از سوی دیگر وابستگی اقتصادی کشورهای صنعتی و پیشرفته به یکدیگر افزایش یافته است، بنابراین ارتباط با یکی از این کشورها باعث ایجاد رابطه با سایر کشورهای صنعتی و پیشرفته می‌شود، در غیر این صورت این نوع روابط اقتصادی و صنعتی در توسعه اقتصادی کشور تاثیرگذار نخواهد بود. به‌طور کلی سرمایه‌گذاری خارجی برای کشورهای در حال توسعه همچون ایران به‌عنوان موتور اصلی توسعه شناخته می‌شود.

از آنجا که امروزه تعاملات اقتصادی بین‌المللی به صورت گسترده‌ای رو به رشد و توسعه است و اقتصاد کشورها از یکدیگر متاثر می‌شوند، بنابراین جریان سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان پل ارتباطی این تعاملات، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. با توجه به اینکه تولید ناخالص داخلی نیز یکی از مهم‌ترین شاخص‌هایی است که قدرت اقتصادی و مسیر پیشرفت کشور را نمایان می‌سازد، به‌طوری که در ادبیات اقتصادی همواره رشد آن، مورد توجه است و قدرت اقتصادی بر مبنای آن سنجیده می‌شود، این شاخص برای اقتصاددانان کشورهای در حال توسعه نیز دارای اهمیت ویژه‌ای بوده است زیرا از یک طرف، برای جبران عقب‌ماندگی در این کشور-ها، به تولید داخلی آنها توجه خاصی می‌شود و از طرف دیگر، شناسایی متغیرهایی که بیشترین تاثیرگذاری را در رشد تولید داشته باشد، مهم است. از این‌رو شناسایی روابط حاکم بر این دو متغیر مهم اقتصادی و اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تولید ناخالص داخلی، از جمله مهم‌ترین بحث‌ها و چالش‌های مطرح در اقتصاد کلان بوده که همواره تفکر و اندیشه‌های اقتصاد-دانان مختلف را به خود جلب کرده است. (حسنوند، ۱۳۹۹/۱۰/۲۴) در این زمینه کشورهایی که فضای مناسب برای سرمایه‌گذاران فراهم می‌کنند و درهای کشور را به‌صورت مدیریت شده به روی سایر کشورها می‌گشایند، از عملکرد اقتصادی بهتر و موفق‌تری نسبت به سایر کشورها با اقتصاد بسته، برخوردار هستند. امروزه سرمایه‌گذاری خارجی در اقتصاد جهانی از اهمیت شایان‌توجهی برخوردار بوده و به‌عنوان یک صنعت در سطح دنیا مطرح است، ضمن اینکه از شاخص‌های مهم جهانی شدن اقتصاد و از عوامل اساسی ارتباط نظام اقتصادی و اقتصاد داخلی

کشور با اقتصاد جهانی و از عوامل توسعه تجارت بین‌المللی است، چراکه علاوه بر تامین منابع مالی برای رونق اقتصادی از فناوری‌های جدید استفاده کرده و با توسعه مهارت‌ها و افزایش توان کیفی نیروی انسانی، همچنین ارتقای سطح مدیریت، موجب ایجاد اشتغال، افزایش تولید مطابق استانداردهای بین‌المللی و دسترسی به بازارهای صادراتی و توسعه صادرات شده و در نتیجه رشد و توسعه اقتصادی در کشورها را به دنبال دارد. (آرگون، ۱۳۹۶/۸/۱۴) از آنجا که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، هم بخش تقاضای کل اقتصاد و هم، بخش عرضه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بررسی اثرات آن بر تولید، بسیار حائز اهمیت بوده و می‌تواند توصیه‌های سیاستی مناسبی برای مدیریت اقتصاد کشور ارائه نماید. در این راستا، نکته قابل توجه و مهم، این است که نحوه و میزان تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تولید، بستگی به شرایط اولیه اقتصاد کشور داشته و از این‌رو، می‌تواند اثرات متفاوتی از خود نشان دهد. از طرف دیگر، مباحث تئوریکی جدید و به‌دنبال آن، بررسی‌های تجربی انجام یافته، حاکی از آن است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثرات نامتقارن از خود نشان می‌دهد؛ بدان معنی که اثرات افزایش سرمایه‌گذار مستقیم خارجی بر متغیرهای کالن اقتصادی، از جمله تولید متفاوت، از اثرات کاهش آن است. (lu.ac.i) سوال اصلی و محوری این پژوهش بررسی تاثیرات توافق هسته‌ای بر ورود سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. توافق هسته‌ای باعث تمایل سرمایه‌داران و شرکت خارجی در ایران شد. در واقع زمینه‌های روانی برای سرمایه‌گذاری در ایران به‌خصوص در نفت و خودرو را فراهم کرد. ولی به دلیل چالش‌های ساختاری به‌خصوص رویکرد مترزلز آمریکا، مستقل عمل کردن سرمایه‌داران در جهان از دولت‌ها و همچنین مشکلات داخلی همچون عدم پذیرش fatf و همچنین قوانین داخلی در ایران این سرمایه‌گذاری در عمل با ناکامی مواجه شد.

پیشینه تحقیق

- محمدسعید احدیان در کتاب «برنامه جامع اقدام مشترک در تحلیل کلان و خرد» (۱۳۹۴)، در بخش اول به داده‌ها، ستانده‌ها و عقب نشینی آمریکایی‌ها می‌پردازد. وی داده‌ها را شامل محدودیت‌های غنی‌سازی، کاهش ذخایر اورانیوم از ۹ تن به سیصد کیلوگرم تا پانزده سال، نظارت‌ها و دسترسی‌ها برای دسترسی به مراکز غیرهسته‌ای در صورت عدم تفاهم با آژانس عنوان می‌کند. نویسنده در قسمت ستانده‌ها و عقب نشینی آمریکایی‌ها اشاره می‌کند به: پذیرش غنی‌سازی صنعتی، حفظ آب سنگین، همکاری برای توسعه فنی، تبدیل شدن رآکتور اراک به نیروگاه پیشرفته، پذیرش تحقیق و توسعه، رفع تحریم‌های پولی و مالی و بانکی

مربوط به فعالیت‌های هسته‌ای. نویسندگان در بخش دوم پس از بررسی متناظر بودن اقدامات و مکانیزم ماشه در برنامه جامع اقدام مشترک به واکاوی بازگشت پذیری ایران و طرف مقابل می‌پردازد. به طوری که در خصوص بازگشت پذیری ایران معتقد است که امکان غنی‌سازی جهت بازدارندگی در مدت زمان کمتر از یک سال ممکن نیست. در صورت برگشت‌پذیری طرف مقابل، زمان آن مهم است.

- حمید بعیدی‌نژاد در کتاب «گام به گام با برنامه جامع اقدام مشترک، از آغاز تا فرجام» (۱۳۹۴) به برنامه اقدام مشترک ژنو، بیانیه لوزان، برنامه جامع اقدام مشترک و قطعنامه ۲۲۳۱ و مذاکرات مربوط به آنها می‌پردازد. فصل اول کتاب شامل تشریح متن توافق ژنو و بازخوانی جزئیات تعهدات ۵+۱، به‌برخی از مفاهیم، بعضی از نگرانی‌های گروه‌ها در ایران با توجه به فضای مذاکرات در کشور، موانع اجرای توافقنامه و رفع آنها، لغو شش قطعنامه شورای امنیت به واسطه لغو غنی‌سازی هسته‌ای (بیش از ۵ درصد) و دستاوردهای تفاهم ژنو است. فصل دوم توضیحاتی در خصوص مذاکرات برای تفاهم مشترک سیاسی بر سر عناصر اساسی توافق جامع در خصوص نتایج مذاکرات لوزان شامل تداوم برنامه هسته‌ای از جمله غنی‌سازی، لغو تحریم‌های شورای امنیت، لغو تحریم‌های مالی اروپا و آمریکا در ارتباط با غنی‌سازی هسته‌ای، همکاری‌های هسته‌ای، شورای امنیت به عنوان ضامن اجرای توافق ۵+۱ و نظارت بر فعالیت‌های هسته‌ای، می‌باشد. فصل سوم به مذاکرات برای تدوین متن نهایی، تحریم‌های اقتصادی و مالی علیه ایران، بازرسی از تأسیسات نظامی، پی‌ام‌دی و پروتکل الحاقی می‌پردازد. فصل چهارم شامل برنامه جامع اقدام مشترک و قطعنامه ۲۲۳۱، بررسی قطعنامه‌های شورای امنیت به دلیل غنی‌سازی هسته‌ای و نتایج قطعنامه ۲۲۳۱ است. در بررسی تحقیق فوق می‌توان گفت که محقق به واقعیت‌ها در دستاوردهای مذاکرات هسته‌ای اشاره می‌کند. این تحقیق توصیفی تحلیل محتوا، و روش گردآوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای است.

- حقوق سرمایه‌گذاری خارجی به نگارش علی حاتمی؛ علاوه بر حقوق سرمایه‌گذاری خارجی که از موضوعات اساسی و بنیادین حقوق تجارت بین‌الملل است به مسائل ماهوی سرمایه‌گذاری خارجی که امروزه مورد مطالعه دانشگاه‌ها و نهادهای بین‌المللی است، پرداخته شده است. این مسائل و موضوعات از ضروریات و دغدغه‌های اصلی دولت در فضای اقتصادی داخلی جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی کشور است. اقتصاد ایران شدیداً نیازمند تأمین منابع مالی و جذب سرمایه خارجی است که این امر به‌زعم همه صاحب‌نظران موجبات توسعه و پیشرفت اقتصادی و اجتماعی را فراهم می‌آورد.

- ایرج زینال زاده، نقش سرمایه‌گذاری‌های خارجی را در تامین سرمایه داخلی در موقعیت‌های حساس، مورد مطالعه و بررسی قرار می‌دهد. کمبود سرمایه از جمله ویژگی‌ها و خصوصیات مشترک تمامی کشورهای در حال توسعه است. با توجه به کاهش پس‌انداز و همچنین بالا بودن نرخ بهره، امکان تأمین سرمایه از بازارهای مالی داخلی عملاً صفر است.

- درآمدی بر تامین مالی و سرمایه‌گذاری خارجی در ایران تالیف غلام نبی فیضی چکاب و خداداد خدادادی دشتکی؛ این کتاب به معرفی روش‌های تامین مالی خارجی و توضیح در مورد وضعیت بایسته‌ها و موانع حقوقی آن در ایران پرداخته است. کتاب دارای دو فصل است. فصل نخست مبانی و مکانیسم تامین مالی از منابع خارجی و فصل دوم به عوامل ایجابی و سلبی تامین مالی در حقوق ایران می‌پردازد. در انتها نتایج و راهکارهایی ارائه شده است.

چارچوب مفهومی

بر اساس تعریف آنکتاد، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از سرمایه‌گذاری که متضمن مناسبات بلندمدت بوده و منعکس کننده کنترل و نفع مستمر شخصیت حقیقی یا حقوقی مقیم یک کشور (شرکت مادر) در شرکتی واقع در خارج موطن سرمایه‌گذار باشد. دانینگ (در مورد دارایی‌های راهبردی سرمایه‌گذاری استدلال می‌کند که شرکت‌های چند-ملیتی (MNCs) دارای‌ها و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جستجو می‌کنند که تنها به دنبال دسترسی به منابع خارجی، قابلیت‌ها و یا فرصت‌های بازار نباشد؛ بلکه به نهادهای خاص کشور هم توجه داشته باشد. در خصوص علل سرمایه‌گذاری خارجی و تصمیمات راجع به اقدام به سرمایه‌گذاری در کشورهای دیگر نظریات متعددی از دهه ۱۹۶۰ به بعد شکل گرفته است که مهمترین و مشهورترین آنها در این قسمت مرور می‌شود. (unctad.org)

۱- تئوری بازارهای ناقص

این تئوری را هایمر مطرح کرد و در آن بیشتر به موانع ورود کالا و سرمایه‌گذاری در کشور هدف (میزبان) و راه‌حل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اشاره می‌کند. بر اساس این نظریه سه دسته مانع برای سرمایه‌گذاری خارجیان در کشور میزبان وجود دارد. عدم قطعیت تبعیضات، ملی‌گرایانه و ریسک تبدیل نرخ ارز. در موضوع عدم قطعیت موضوع اطلاعات ناقص و یا فقدان اطلاعات کافی هزینه شرکت‌های خارجی را در مقابل رقبای داخلی موجود در آن کشور را افزایش می‌دهد. این مانع در واقع به علت تفاوت‌های اساسی بین کشور میزبان و سرمایه‌گذار از حیث نظام حقوقی، فرهنگی، اقتصادی و حکومتی به وجود می‌آید. این اختلاف در نهایت می‌تواند موجب عدم مزیت شرکت‌های خارجی نسبت به شرکت‌های مقیم در آن کشور

گردد. در مورد تعصبات ملی‌گرایان ریسک آن دارد که دولت میزبان به خاطر حمایت صنایع داخلی یا مصرف‌کنندگان داخلی به دلیل تمایلات میهن‌پرستانه دست به ایجاد محدودیت بر کالای خارجی بزند. دسته سوم، از موانع در قالب ریسک تبدیل نرخ ارز نمود پیدا می‌کند یعنی شرکت‌های خارجی قادر باشند سود خود را به پول رایج کشور متبوع خود تبدیل نمایند. در پاسخ به مانع اول هایمر بیان می‌کند که شرکت‌های خارجی این مانع را یا از طریق غلبه یا ادغام با شرکت‌های کشور میزبان می‌توانند رفع نمایند. پاسخ این نظریه به مانع دوم در قالب عملیات بین‌المللی سازی تولید شرکت‌ها و بر مبنای نقض ساختاری بازار جای می‌گیرد. مانند مزیت‌هایی که شرکت‌های چند ملیتی دارند مانند علائم تجاری، حق اختراع، تکنولوژی برتر، دانش سازمانی. راه حل مانع سوم از طریق پوششی ریسک ارز و امکان تبدیل بی قید ارز به پول کشور سرمایه‌گذار قابل بحث می‌باشد. (Helpman, 1984)

۲- تئوری درونی‌سازی

بر اساس این نظریه ورود شرکت‌ها برای رقابت با شرکت‌های دیگر در کشور میزبان با هزینه‌های سرسام‌آوری چون تعیین قیمت، سهم بازار، مذاکره و امثالهم مواجه می‌باشند؛ لذا شرکت‌ها برای صرفه جویی در این‌گونه هزینه‌ها و افزایش در فروش و سود خود تمایل دارند تا شرکت‌های شبیه خود در کشور هدف را شریک خود سازند که این فرایند را باکلی و کاسون (۱۹۷۶) درونی‌سازی می‌نامند. این فرایند منجر توسعه تولید بین‌المللی در قالب شرکت‌های چند ملیتی و FDI می‌گردد. به عقیده آنها هدف شرکت‌های چند ملیتی از فعالیت‌های بین‌المللی لازم می‌باشد و این امر یکی از عوامل و محرک‌ها برای سرمایه به دست آوردن شناخت‌گذاری خارجی در کشورهای میزبان می‌باشد. (Ibid)

۳- تئوری‌های مرتبط با بازارهای کامل

در مبحث مربوط به نظریات بازار کامل به اندازه بازار و کاهش هزینه تولید و ریسک با فرض افزایش تولید و توسعه بازار توجه می‌شود. در این نظریه نرخ‌های متفاوت برگشت، تنوع سرمایه‌گذاری و اندازه بازار توجه می‌شود. بر اساس نرخ‌های متفاوت سرمایه برگشت این فرض مطرح می‌گردد که جریان سرمایه در کشورهای افزایش می‌یابد که نرخ سود در آنها زیاد باشد. در فرض تنوع سرمایه‌گذاری این موضوع تاکید می‌گردد که شرکت‌های چند ملیتی اقدام به سرمایه‌گذاری در کشورهای متعدد می‌نمایند تا از این طریق ریسک‌های احتمالی خود را کاهش دهند. بالاخره در موضوع اندازه بازار افزایش شانس فروش و افزایش درآمد شرکت‌ها با فرض دسترسی آسان و کافی به بازار میزبان تاکید می‌گردد. (Helpman, 1984)

۴- تئوری تلفیقی دانینگ

در تئوری خود برای تبیین FDI در صدد تلفیق طیف وسیعی از تئوری‌های مختلف دانینگ می‌باشد تا پاسخ مناسبی به «چرایی»، «میزان» و «مکان» سرمایه‌گذاری پیدا نماید و مزیت‌های موقعیتی ۱۵ مفروضات اصلی تئوری او شامل مزیت‌های مالکیتی می‌باشند. مزیت مالکیتی به این امر اشاره دارد که هر شرکت باید از درونی‌سازی دارایی‌های خاص و منحصر به فردی که آن را بر سایر رقابیش برتری می‌بخشد برخوردار باشد. در موضوع مزیت‌های موقعیتی شرکت باید از مزیت موقعیت منحصر بفرد و نیز از مزیت خاص انحصار تولید در یک کشور خارجی برخوردار باشد، تا سرمایه‌گذاری مستقیم برای شرکت مزیت بخش باشد و بالاخره به نظر دانینگ یک شرکت بایستی دارایی‌های خود را به جای انعقاد قراردادهای متعدد و اعطای لیسانس در خود، درونی نماید. از این طریق هم هزینه‌ها کاهش می‌یابد و هم کنترل افزایش می‌یابد. (Shahabdi and Mahmoudi, 2006)

تاریخچه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

سابقه سرمایه‌گذاری خارجی در کشور، کم و بیش به موازات وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی در جهان است، اما نوسانات و میزان آن بیشتر متأثر از محدودیت‌ها و آزادی‌های ناشی از اوضاع و عوامل سیاسی و روند آن در جهان و رقابت‌های قدرت‌های بین‌المللی و صلاحدید افراد و حکومت‌هاست، تا اهداف اولیه اقتصادی و نیازهای اساسی کشور.

سرمایه‌گذاری خارجی در ایران تا قبل از سال ۱۳۱۰ ه.ش عمدتاً توسط روس‌ها و انگلیس‌ها در امور تجاری، صنعت و بانکداری انجام شد. بعد از سال ۱۳۱۰ ه.ش تا انقلاب اسلامی سرمایه‌گذاری خارجی در سایه سه قانون ثبت شرکت‌ها، قانون تجارت و قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی انجام می‌شد. حجم زیادی از این نوع سرمایه‌گذاری‌ها در فاصله سالهای ۴۸ - ۱۳۴۱ به بخش نفت مربوط می‌شد. حال آنکه در دوره ۵۶ - ۱۳۴۹ بخش اعظم سرمایه‌گذاری‌های خارجی، در بخش غیرنفتی تمرکز داشت. در طی سالهای ۷۲ - ۱۳۵۷ نیز به علت اصل ۸۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سرمایه‌گذاری خارجی جدیدی انجام نگرفت. برخی از سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شده در سالهای قبل از ۱۳۵۷، منتفی گردید و اصل سرمایه به کشور مادر برگشت داده شد. از سال ۱۳۷۲ با تصویب قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران، راه قانونی برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی و آیین نامه اجرایی آن در سال ۱۳۸۱ به تصویب رسید. نظر به اینکه صادرات نفت، تنها راه اصلی تأمین ارز می‌باشد، امید است که با سرمایه‌گذاری خارجی در

صنایع مختلف با کمک بخش خصوصی و بخش دولتی، میزان صادرات غیرنفتی کشور نیز افزایش یابد و در سال‌های آتی منبع اصلی تأمین درآمد ارزی کشور صادرات غیرنفتی باشد. لازم به ذکر است که برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، محیط داخلی هر اقتصادی بسیار مهمتر از تصویب قانونی در ارتباط با آن است. لذا زمینه جذب بهتر سرمایه خارجی اصلاح قوانین تجارت، بانکها، گمرک، بورس، نرخ ارز، قوانین قضایی و روابط خارجی می‌باشد. البته در طول یکی دو سال گذشته به شکل کاملاً همزمان، اصلاح چند اهرم مهم در اقتصاد ایران در دستور کار قرار گرفته است. تک‌نرخ شدن نرخ ارز، اصلاح قانون مالیات‌ها، قوانین گمرکی، قانون کار و چند قانون مهم دیگر از جمله این اصلاحات می‌باشد. بعلاوه هیأت دولت به تازگی، عضویت ایران را در مؤسسه تضمین‌کننده، سرمایه خارجی «میگا» پذیرفته است. همه این موارد منجر به دید مثبت برخی کشورها شده است. قانون جدید نسبت به قانون مصوب سال ۱۳۳۴ به مراتب بهتر است. ولی همچنان ایده آل نیست. (اشرف، ۱۳۹۵: ۸۱-۹۳)

موانع سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

علت عدم جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را از زوایای متعددی می‌توان بررسی کرد. برخی از کارشناسان بر موانع اقتصادی و برخی دیگر بر موانع سیاسی، حقوقی و فرهنگی تاکید دارند. در مجموع می‌توان این موانع را در موارد زیر خلاصه کرد:

۱- موانع اقتصادی

مانند گسترش بیش از حد بخش دولتی، نوسانات ارزی، سیاست تجاری ناکارآمد، نبود ثبات اقتصادی، عدم وجود زیرساخت‌های فیزیکی مناسب، ضعف بنادر، ضعف اقدامات تشویقی و ترویجی و خدمات پس از سرمایه‌گذاری، عدم مهارت کافی نیروی انسانی و... از جمله مواردی هستند که می‌توان از آنها به عنوان موانع اقتصادی جذب سرمایه‌های خارجی یاد کرد. برخی از موانع اقتصادی در زیر آورده شده است.

- مالیات مضاعف

اخذ مالیات مضاعف از سرمایه‌گذاران خارجی و عدم تطابق قوانین سرمایه‌گذاری در ایران با کشورهای کانون سرمایه از موانع موجود است. اینکه سرمایه‌گذار، هم به موجب قانون کشور خود و هم کشور میزبان مالیات جداگانه بپردازد، معقول نیست و سبب جلوگیری از سرمایه‌گذاری مشترک می‌شود. (Edvard Borensztien, September 1989)

- موانع نظام بانکی

مروری بر روند دوساله اخیر عملیات اجرایی نظام بانکی نشان می‌دهد که در این زمینه

مشکلات عمده‌ای در راه جذب سرمایه‌های خارجی وجود دارد، نظام بانکی کشور، به علت ساختار عمدتاً دولتی - انحصاری و بدون رقابت، خود تاکنون به طور شایسته در صدد انطباق خویش با دیگر نظام‌های بانکی جهان بر نیامد و از تحولات مربوط به توسعه خدمات و بازارهای پولی و اعتباری، توسعه تکنولوژی ارتباطات، مشارکت با بانک‌ها و موسسات مالی معتبر در جهان در زمینه توسعه منابع خود غافل مانده است. بانک‌های معتبر خارجی با ایجاد تسهیلات ویژه فراوان، امکان افتتاح حساب‌های مختلف در سراسر جهان را برای صادرکنندگان و تولیدکنندگان کشور خود فراهم کرده و پس از مدتی نیز انواع اعتبارات را در اختیارشان قرار می‌دهند در حالی که در کشور ما در این زمینه تسهیلات برای انتقال ارز وجود ندارد. معمولاً فرآورده‌ها و تولیدات یک پروژه به ارز محلی تعیین قیمت می‌شود. در حالی که بخش مهمی از سرمایه در قراردادهای سرمایه‌گذاری از منابع ارزی خارجی تامین می‌شود. بنابراین، سرمایه‌گذاران خواهان تامین اصل و فرع سرمایه به ارز خارجی به نرخ واقع‌بینانه هستند. بنابراین نظام بانکی باید مکانیسم‌هایی را به منظور دستیابی به اهداف زیر به وجود آورد، برخی از این مکانیسم‌ها عبارتند از: امکان تبدیل بدون اشکال پول داخلی به ارز خارجی، وجود پشتوانه مالی کافی برای تبدیل پول داخلی به ارز خارجی، نگهداری نرخ تبدیل ارز در سطحی قابل قبول، امکان خارج نمودن ارز خارجی پس از تبدیل.

- مساله تقاضا

اطمینان از وجود تقاضا برای طرف سرمایه‌گذار تردیدهایی را به وجود می‌آورد و ریسک پروژه را افزایش می‌دهد. به عنوان مثال؛ پروژه‌های نیروگاهی نیازمند تضمین خرید محصول از سوی دولت میزبان است که این امر با نفس قراردادهای سرمایه‌گذاری (قبول ریسک از طرف سرمایه‌گذار) تناقض دارد. همچنین، تخمین بیش از حد تقاضا، ممکن است مشکلاتی را برای بخش عمومی در قراردادهای سرمایه‌گذاری جبرانی، ایجاد کند. (مردانه ۱۴/۸/۱۳۸۵) افزایش سرمایه‌ها از دو راه می‌تواند باعث افزایش میزان مصرف شود؛ نخست، افزایش ثروت حاصل از بالا رفتن ارزش دارایی‌ها، می‌تواند صاحبان ثروت را تشویق به افزایش مصرف کند، مگر آنکه آنها تصمیم بگیرند مازاد ثروت خود را در خرید بیش‌تر اموال و اوراق بهادار سرمایه‌گذاری کنند. دوم، خرید اموال از اتباع داخلی کشور موجب افزایش نقدینگی بانک‌ها و بالا رفتن میزان اعتبار می‌شود. البته افزایش سطح دل‌بستگی مردم چیز بدی نیست، به شرطی که خود باعث افزایش میزان سرمایه‌گذاری‌ها شود اما اگر افزایش میزان اعتبار باعث افزایش تعداد فرصت‌های تامین مالی برای فعالیتهای اقتصادی نامطمئن و خطرناک شود یا بر فشار تورم بیفزاید، اقتصاد

کشور دچار رکود و عقب‌گرد خواهد شد. شایان ذکر است، افزایش مصرف نیز در بلندمدت به رشد درآمد و تولید و توسعه اقتصادی می‌انجامد. همچنین سرمایه‌گذاری خارجی در سبد مالی می‌تواند منافع جانبی مختلفی را از طریق افزودن بر میزان نقدینگی بازارهای سرمایه داخل کشور، فراهم کند و به استقرار پدیده توسعه کمک کند. همین‌طور می‌تواند به توسعه دیگر واسطه‌های مالی نیز کمک کند و باعث تقویت زیربنای مالی و گسترش روند واسطه‌گری مالی شود که اثرات این پدیده بر عملکرد بازار سرمایه و توسعه اقتصاد نیز کاملاً واضح می‌باشد. (سایت آفتاب آنلاین ۱۳۸۷/۱۲/۱۱)

- عدم امکان تبدیل مستقیم درآمد ناشی از تورم

چنانچه پس از پایان دوران سرمایه‌گذاری، صاحب سرمایه، سرمایه غیرنقدی خود را به فروش رساند و در نتیجه افزایش شاخص قیمت‌ها، از راه فروش سرمایه غیرنقدی خود درآمدی بیش از آنچه هنگام ورود سرمایه به عنوان سرمایه غیرنقدی به ثبت رسانده است، به دست آورد، حق تبدیل این اختلاف قیمت را به ارز به منظور خارج نمودن از ایران ندارد. بلکه می‌تواند صرفاً آن را صرف صدور کالاهای ایرانی کند. (Ritab S. Al-Khoury, 2007)

۲ - موانع حقوقی

وجود قوانین و مقررات و خط‌مشی‌های روشن مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی از قبیل قوانین گمرکی، مالیاتی تجاری و ... از جمله اشکال تسهیل‌کننده سرمایه‌گذاری خارجی در ایران هستند. اما کشور ما دارای قوانین و مقرراتی است که موانع و محدودیت‌های جدی را در راه جذب سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد کرده است. از جمله این قوانین اصولی از قانون اساسی (اصل ۴۶، ۷۷، ۸۱، ۱۳۹) قانون جلب و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی مصوب سال ۱۳۳۴ و سایر قوانین مرتبط با سرمایه‌گذاری خارجی است. به طور کلی قانون سرمایه‌گذاری خارجی دارای ساختار حقوقی نابهنجاری است که توسعه اقتصادی کشور را در چنبره خود محبوس کرده است. (وفایی، ۱۳۸۷) از دیگر نکات منفی حقوقی قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی این است که قانونگذار تلاشی نکرده که بتواند سرمایه‌گذار خارجی را وادار به انتقال فناوری سازد یا آن را به سوی تولیدات با فناوری بالا هدایت کند. قانونگذار ایرانی توجهی به حق امتیازهایی که برای واردات فناوری از خارج داده می‌شود، نداشته و محدودیتی در این مورد ایجاد نکرده است. آنچه مورد نظر قانونگذار بوده مسائل مالی پیرامون سرمایه‌گذاری خارجی بوده و به تازگی نیز به این نکته که سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند منجر به گسترش صادرات شود، عنایت اندکی شده است. حتی اشاره‌ای به آموزش‌هایی که توسط سرمایه‌گذاران داده می‌شود و

از راه‌های اصلی انتقال فناوری است، نشده است.

۳- موانع سیاسی

طی سال‌های اخیر در کنار و همراه با جهانی شدن اقتصاد و تجارت، بررسی ریسک سیاسی نیز اهمیت روزافزون یافته است. سرمایه‌گذاران خارجی و همچنین دولت‌ها در کشورهای میزبان به این بررسی توجهی خاص نشان می‌دهند. برای دولت‌ها، علت اصلی و اساسی بررسی زمینه‌های ریسک سیاسی، این است که موفقیت خویش را در طلب سرمایه خارجی، تضمین و در صورت امکان با هزینه کمتری شرکت‌های فراملیتی را به سرمایه‌گذاری در کشور خود تشویق کنند. علت توجه شرکت‌های سرمایه‌گذار به بررسی ریسک سیاسی نیز روشن است. سرمایه‌گذاران می‌کوشند با اطمینان خاطر بیشتری از سرمایه‌گذاری در کشوری دیگر بهره‌مند شوند برخلاف نگرشی که در چند دهه پیش وجود داشت، امروزه کمتر کشوری در جهان است که با همه توان برای جذب سرمایه خارجی نکوشد. رقابت و مسابقه‌ای بی‌امان برای جلب سرمایه خارجی در جریان است که توفیق در آن نه تنها از دیدگاه دولتمردان که حتی از دید شهروندان عادی نیز بازتاب مقبولیت سیاست‌ها و جذابیت فضای اقتصادی و سیاسی است. سرمایه‌گذاران خارجی برای برآورد امکانات بالقوه سودآوری در یک سرزمین تازه، به ارزیابی امنیت سرمایه و سودهای به دست آمده نیز می‌پردازند و برخلاف دیدگاهی که گاه تبلیغ می‌شود، شرکت‌های چند ملیتی، بادقت و وسواس بسیار دست به این نوع سرمایه‌گذاری‌ها می‌زنند در مناطقی که شرایط کلی به نظر شرکت‌های سرمایه‌گذار جذاب می‌آید، برای نمونه در آمریکا و اتحادیه اروپا، سرمایه‌گذاری شرکت‌های چند ملیتی چشمگیر است و اما در جوامع دیگر که به درست و یا نادرست این ارزیابی مثبت از آنها وجود ندارد، کوشش دولتمردان ناموفق می‌ماند. برای مثال، جمهوری‌های شوروی سابق با همه امکانات بالقوه‌ای که دارند در این راستا ناموفق مانده‌اند. به دیگر سخن، در خصوص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اولین و مهمترین قدم برای موفقیت رونق اقتصادی کشوری است که می‌خواهد سرمایه جلب کند.

الزامات و شرایط ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی به دو شکل مستقیم و غیرمستقیم می‌باشد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از طریق انتقال تکنولوژی مناسب و آموزش نیروی انسانی و افزایش بهره‌وری و همچنین افزایش سرمایه‌گذاری داخلی می‌تواند زمینه‌های رشد اقتصادی را در کشور پدید آورد. به طور کلی، مطالعات اقتصادی نشان می‌دهد که آثار سودمند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی به دلیل افزایش کارایی و بهره‌وری سرمایه ناشی از انتقال تکنولوژی پیشرفته و مناسب

و نه صرفاً از طریق انباشت بیشتر سرمایه صورت می‌گیرد. از عواملی که باعث اثرگذاری بیشتر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی می‌شود می‌توان به توسعه سیستم مالی کشور، استراتژی تجاری کشور و ... اشاره نمود، اما سرمایه‌گذاری غیرمستقیم تنها از طریق افزایش سرمایه‌گذاری داخلی که آن هم در مقایسه با سرمایه‌گذاری مستقیم از قدرت کمتری در این زمینه برخوردار است می‌تواند منجر به رشد اقتصادی شود. (مهدوی، ۱۳۸۳)

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم در بحران‌های مالی انعطاف‌پذیری کمتری از خود نشان می‌دهد و افق زمانی کوتاه مدت دارد. سرمایه‌گذاری خارجی به ویژه غیرمستقیم می‌تواند در شرایط نتایج منفی برای کشور میزبان داشته باشد. ناپایداری یا بازگشت سریع سرمایه می‌تواند عواقب بدی برای اقتصاد کشور میزبان داشته باشد، زیرا باعث افزایش ریسک و بی‌اعتمادی بین تولیدکنندگان می‌گردد و سیستم اقتصادی کشور را مختل خواهد نمود و باعث منفی شدن تراز پرداخت‌های کشور شود و هزینه‌های بسیاری را به کشور تحمیل کند. این هزینه در قالب سرمایه‌گذاری خارجی غیرمستقیم به صورت پرداخت بهره، سود سهام و در قالب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت بازگرداندن پس‌اندازها و سود سرمایه‌گذاری‌ها به داخل کشور و واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای است. (میرزاجانی iranjournals.nlai.ir)

سرمایه‌گذاری خارجی به دلیل فقدان منابع مالی داخلی یا عدم کارآمدی آن در کشورهای در حال توسعه موتور محرکه توسعه اقتصادی و اجتماعی این جوامع به شمار می‌آید. شرایط کنونی اقتصاد ایران نیز جذب منابع مالی خارجی را ضروری ساخته است. الزام اول ایران در جذب این منابع ناشی از کمبود منابع مالی داخلی است. قانون برنامه سوم برای مقابله با این وضعیت، ایجاد سالیانه ۷۶۵ هزار فرصت شغلی را برای کاهش نرخ بیکاری به ۱۰ درصد در آخر برنامه پیش بینی کرده است. لازمه این مهم رشد ۶ درصدی سرمایه‌گذاری است. این سرمایه‌گذاری سالیانه برابر با ۱۲ هزار میلیارد تومان یا ۱۴۵ میلیارد دلار می‌باشد. از آنجا که درآمد نفتی دولت سالیانه تقریباً همین میزان است بنابراین روشن است که دولت توانایی چنین سرمایه‌گذاری را ندارد. بخش خصوصی داخلی نیز به دلایل مختلف ناتوان از ایفای چنین کارکردی است. بنابراین در شرایطی که منابع مالی داخلی ناتوان از تغذیه برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی است، استفاده از منابع مالی خارجی که در قانون برنامه سوم نیز پیش‌بینی شده است، ضروری و الزامی است. الزام دیگر ایران در جذب منابع مالی خارجی، نیاز شدید به ورود فناوری‌ها و سیستم‌های مدیریتی پیشرفته است. جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی به طور طبیعی زمینه انتقال فناوری‌ها پیشرفته روز و فنون مدیریتی کارآمد به کشور را فراهم می‌-

سازد. بدون تردید حضور موفق و فعال ایران در عرصه اقتصاد و تجارت جهانی مستلزم هماهنگی ساختارهای اقتصادی و صنعتی با فناوری‌ها روز و فنون مدیریتی جدید است. علاوه بر موارد فوق، جذب درصد بیشتری از سرمایه‌گذاری‌های خارجی نشان از بهبود اعتبار اقتصادی ایران و در نتیجه ارتقاء جایگاه و منزلت ایران در اقتصاد و تجارت جهانی است.

سرمایه‌گذاری پس از برجام

آمار ارائه شده از سوی آنکتاد ۲۰۱۵ نشان می‌دهد ایران از نظر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۱۴، میان ۱۴ کشور غرب آسیا رتبه ۶ را به خود اختصاص داده است. رتبه ایران در سال ۲۰۱۲ در آسیا ۳ شده بود. در این منطقه، ترکیه با جذب ۱۲ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رتبه نخست را به خود اختصاص داده است و امارات با جذب ۱۰ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار گرفته است. میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذب شده توسط کشورهای دیگر منطقه عبارت است از: بحرین ۹۵۷ میلیون دلار، عراق ۷/۴ میلیارد دلار، اردن ۷/۱ میلیارد دلار، کویت ۴۸۶ میلیون دلار، لبنان ۲ میلیارد دلار، عمان ۹/۱ میلیارد دلار، قطر ۱۰ میلیارد دلار، عربستان ۸ میلیارد دلار، فلسطین ۱۲۴ میلیون دلار و یمن ۵۷۸ میلیون دلار. آمار ارائه شده از سوی آنکتاد ۲۰۱۵ نشان می‌دهد ایران از نظر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۱۴، میان ۱۴ کشور غرب آسیا رتبه ۶ را به خود اختصاص داده است. رتبه ایران در سال ۲۰۱۲ در آسیا ۳ اعلام شده بود. در این منطقه، ترکیه با جذب ۱۲ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، رتبه نخست را به خود اختصاص داده است و امارات با جذب ۱۰ میلیارد دلار در رتبه دوم قرار گرفته است. بر اساس گزارش ۲۰۱۵ بانک جهانی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت سرمایه‌گذاری در پروژه‌های جدید به اقتصاد کشورمان وارد می‌شد که از این بین، بخش‌های استخراج نفت و گاز و تولید، دو بخش عمده‌ای بودند که ارقام بالای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را دریافت می‌کردند. از این میان، صنایع نفت و گاز بیش از نیمی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را به خود اختصاص می‌دادند و بخش‌های فلزات و تولید در جایگاه بعدی قرار داشتند. (unctad.org)

بنابراین با اجرای برجام در دی ماه ۱۳۹۴، ایران توانست با دیپلماسی نفتی ضمن اینکه حجم سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت نفت و گاز کشور ارتقا دهد. سهم ایران در میزان برداشت و فروش نفت را از اجلاس اوپک بازستاند. از طرفی دیپلماسی اقتصادی نیز موضوع تامین مالی خارجی (فاینانس) و جذب سرمایه‌گذاری خارجی به منظور توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال را در دستور کار دولت قرار داد. در این زمینه تاکنون دولت موفق شده است بیش از ۴۶ میلیارد

دلار از کشورهای چین، روسیه، هند، کره جنوبی، اتریش و دانمارک فاینانس جذب کند. از این‌رو یکی از عوامل اثرگذار در موفقیت کشور در بهبود رتبه اعتباری کشور برای جذب منابع خارجی فضای باز دیپلماسی اقتصادی پسابرجام در مراودات بین‌المللی است. پرواضح است که نقش برجام در بهبود رتبه ریسک اعتباری ایران از گروه ۷ به ۵ معنادار بوده است. واقعیت آن است که مذاکرات هسته‌ای و برجام نقش مثبتی در ایجاد فضایی باز پیش روی اقتصاد ایران داشته است. نشان به آن نشان که قبل از برجام و در اوج تحریم‌ها که بیشتر نشانگرهای اقتصادی ایران سمت و سویی منفی داشت به طوری که رتبه اعتباری ایران به بالاترین حد خود در طول تاریخ کشور رسید. اما با حل و فصل شدن مسئله پرونده هسته‌ای علاوه بر اینکه رشد اقتصادی کشور مثبت شد و تورم کاهش پیدا کرد و رونق اقتصادی نسبت به گذشته وضعیت بهتری پیدا کرد، دروازه‌های اقتصادی کشور نیز به روی دنیا باز شد و سرمایه‌گذاران خارجی رغبت بیشتری نسبت به سرمایه‌گذاری در ایران نشان دادند که در این رابطه می‌توان به سرمایه‌گذاری ۵ میلیارد دلاری شرکت توتال در توسعه فاز ۱۱ پارس جنوبی اشاره داشت. با این اوصاف برجام علاوه بر اینکه توانست به رفع تحریم‌های هسته‌ای منجر شود تز ایران هراسی غربی‌ها را نیز با شکست مواجه کرد تا تمام تلاش‌های آمریکایی‌ها برای محصور کردن ایران در مجامع بین‌المللی درهم شکسته شود. در این زمینه به موازات مذاکرات هسته‌ای دیپلماسی اقتصادی نیز در دستور کار دولت تدبیر و امید قرار گرفت؛ جایی که با همکاری وزارت امور خارجه رایزنی‌های گسترده سازمان سرمایه‌گذاری در وزارت امور اقتصادی و دارایی با کشورهای مختلف دنیا در راستای کاهش ریسک‌های سیاسی و اقتصادی کشور صورت پذیرفت که در نهایت این امر موجب شد تا سازمان همکاری اقتصادی و توسعه (OECD) موضوع رتبه بندی اعتباری را به بحث بگذارد و رتبه ششم ایران را به پنجم ارتقا دهد. این موفقیت از آنجا حائز اهمیت است. (unctad.org)

روند رو به رشد سرمایه‌گذاری داخلی در ایران موجب شد تا براساس گزارش مرکز تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد) ایران در سال ۲۰۱۶ با رشد ۶۴ درصدی در سرمایه‌گذاری خارجی مواجه باشد. با ثبت این رقم، ایران توانست وضعیت خود را به زمان پیش از تحریم‌ها نزدیک کند. همچنین در سال‌های ۲۰۱۶ و ۲۰۱۷ مطابق گزارش سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی (OECD) ریسک سرمایه‌گذاری در کشور ایران از هفت به ۶ و در نهایت به پنج رسید. این رتبه در حالی در دولت دهم به ۷ یعنی شاخص کشورهای جنگ زده رسیده بود که در پایان دولت اصلاحات شاخص ریسک پذیری اقتصاد ایران به چهار رسیده بود.

توافق هسته‌ای ایران به شش کشور درگیر در پرونده هسته‌ای ایران و برداشتن تحریم‌های مربوط به برنامه هسته‌ای موجب شکل‌گیری موج جدیدی از تعاملات بین‌المللی شد که اقتصاد کشور نیز از این تعاملات بی‌بهره نماند. (وزارت امور خارجه، ۱۳۹۵)

با رفع تحریم‌های بانکی، نفت و کشتیرانی کشور ایران در سه مولفه از چهار مولفه تاثیرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری گام مهمی برداشت زیرا نخست مشکلات بانکی را حل کرد و در ادامه با برداشته شدن تحریم کشتی رانی سهولت دسترسی به ایران فراهم شد. مجموع دو عامل فوق‌موجب شد تا میزان ریسک سرمایه‌گذاری در کشور در چهار سال گذشته از ۷ به ۵ برسد. در کنار این عوامل نباید از نقش دیپلماسی تدبیر و امید در جهت اعتمادسازی بین‌المللی چشم‌پوشی کرد؛ دیپلماسی تعاملی که رهبر انقلاب از آن به عنوان «نرمش قهرمانانه» در عرصه‌های بین‌المللی یاد کردند. دولت تدبیر و امید با علم به اینکه یکی از مهمترین محرک‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی ثبات مدیریت پولی و بانکی کشور است با انتخاب تیم مجرب برای کارگروه اقتصادی کابینه توانست پس از چند سال یک ثبات نسبی در این بخش ایجاد کند زیرا تا پیش از این تصمیم‌های دولت موجب تغییر پی‌درپی سیاست‌های دستوری مالی و پولی در کشور و در نتیجه رشد و سقوط یکباره شاخص‌های کلان اقتصادی موجب افزایش ناامنی بازار ایران برای سرمایه‌گذاران خارجی و بی‌اعتمادی آنها شد. همان‌گونه که عنوان شد در شرایط کنونی و در حالی که کشور در حوزه اقتصادی در شرایط حساسی به سر می‌برد جذب منابع عظیم مالی برای رونق صنایع و بخش‌های مختلف تنها با ابزار دیپلماسی اقتصادی میسر است ابزاری که در سایه گفتمان تعامل دولت تدبیر و امید روندی امیدوار کننده را در پیش گرفته است. اگر چنین روندی در آینده ادامه یابد و گفتمان تعاملی در سیاست خارجی به گفتمان غالب کشور تبدیل شود به یقین ایران به مکانی مناسب برای کسب و کار بین‌المللی تبدیل شده و سرمایه‌گذاران نسبت به امنیت سرمایه خود اطمینان حاصل می‌کنند.

پس از برجام می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- سرمایه‌گذاری مشترک شرکت ایران خودرو با پژو فرانسه (Peugeot) به صورت ۵۰-۵۰ جهت تولید خودروهای جدید
- مشارکت شرکت ایران خودرو دیزل و شرکت ایدم با شرکت دایملر بنز، به صورت ۴۹-۵۱ جهت
- تولید انواع موتور دیزلی و گازسوز برای کامیون و اتوبوس
- مشارکت شرکت یاوران خودرو شرق با شرکت مان آلمان برای تولید کامیون و اتوبوس

- تفاهمنامه شرکت IFPN با ایدرو در زمینه ارتقاء کیفیت موتورهای خودرو
- همکاری ایدرو با شرکت LGI به صورت انتقال تکنولوژی در طراحی، نمونه‌سازی و تولید خودرو برقی
- سرمایه‌گذاری ایدرو با شرکت Motor Daelim برای انتقال تکنولوژی و تولید موتورسیکلت برقی (سایت وزارت امور خارجه، ۱۳۹۵)
- گاز

بر اساس گزارش‌های سه ماهه وزارت امور خارجه، امکان تأمین مالی طرح‌های صنعت نفت و گاز کشور توسط بانک‌ها و مؤسسات مالی بین‌المللی و تسهیل روابط مالی و بانکی با آنها فراهم گردیده و بر اساس برنامه‌ریزی‌های انجام شده پیش بینی می‌شود تا پایان سال ۱۳۹۵، شرکت ملی نفت ایران حدود ۱۰ میلیارد دلار قرارداد سرمایه‌گذاری منعقد کند. همچنین از ۱۳ میلیارد دلار در بخش گاز، ۸۰۰ میلیون دلار در بخش پالایش و پخش، ۲۸۰ میلیون دلار در بخش پتروشیمی و حدود ۸ میلیارد دلار در پتروشیمی‌های بخش خصوصی برنامه‌ریزی شده است. پس از اجرایی شدن برجام، حضور گسترده شرکت‌های صاحب نام در زمینه لیسانس و تکنولوژی از کشورهای مختلف اروپایی، ژاپن، کره جنوبی، روسیه، چین، سنگاپور، ترکیه، هندوستان و ... با هدف مشارکت در سرمایه‌گذاری پروژه‌های صنعت پتروشیمی ایران بسیار چشمگیر بوده است.

- سایر حوزه‌ها

در دیگر حوزه‌ها نیز گشایش‌هایی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی صورت گرفته که مهمترین آنها عبارتند از:

- از محل فاینانس چین در خصوص پروژه خط آهن سریع السیر تهران- قم- اصفهان L/C گشایش به ارزش تقریبی ۱۳ میلیارد یوان چین توسط شرکت مهندسی راه آهن چین
- قرارداد خرید ۲۵۰ هزار تن ریل از هند با فاینانس اگزیم بانک هند برای راه آهن جمهوری برای ۱۵۰ هزار تن آهن
- امضای موافقتنامه تأمین مالی پروژه برقی سازی راه آهن تهران- مشهد بین وزارت راه و شهرسازی Soft Loan و اگزیم بانک چین به ارزش ۲ میلیارد یورو
- سرمایه‌گذاری ۱۰۰٪ شرکت دانیلی برای طراحی و تولید تجهیزات صنایع فولاد
- سرمایه‌گذاری مشترک - به صورت ۶۰-۴۰ SMS INNSE مشارکت شرکت ایمیدرو با شرکت در ایجاد کارخانه تولید لوله‌های بدون درز

- مشارکت شرکت ایمیدرو با شرکت دانیلی به صورت ۴۰ طرح تولید کنسانتره، گندله و آهن اسفنجی و... (طاهرپور و امیری، CSS.IR)

البته باید توجه داشت که برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در پسابرجام مهم است که شرکت‌های ایرانی بتوانند با سهولت نیروی کار خارجی جذب نمایند. مهم است که شهرهای ما از جهت محیط زیستی و امکانات رفاهی در حدی باشند که سرمایه‌گذاران خارجی تمایل به زندگی در آنها را داشته باشند. مهم است که حقوق قراردادها با کارآیی و سرعت از طریق نظام قضایی اجرا شود و دادگاه‌های ما نسبت به اشخاص ایرانی و اشخاص خارجی بی‌طرفانه عمل کنند. به نظر می‌رسد در مواردی که چنین اموری در حال حاضر در کشور انجام می‌شوند نیاز به اطلاع‌رسانی در خصوص آنها وجود دارد و در مواردی نیز که کاستی‌هایی وجود دارد، این کاستی‌ها در اسرع وقت مرتفع شوند تا بتوان سرمایه‌های خارجی را به کشور جذب نمود. (قنبری ۱۳۹۵/۸/۱۱، سایت دنیای اقتصاد) همچنین باید توجه داشت که ایران از جمله کشورهای است که هزینه‌های تولید در آن بسیار گران است و این مانع مهمی است که سرمایه‌گذاران خارجی را با مشکل مواجه می‌کند. یکی از مهم‌ترینش در این زمینه گران شفافیت‌های قانونی در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی، از جمله مهم‌ترین الزامات سرمایه‌گذاری خارجی است. تازمانی که سرمایه‌گذار خارجی اطمینان نکند که نظام حقوقی و قانونی کشور سرمایه‌پذیر فعالیت وی را پشتیبانی می‌کند، ریسک سرمایه‌گذاری را نخواهد پذیرفت. این مشکل در ایران از جمله موضوعاتی است که برای جذب سرمایه‌های خارجی باید مورد توجه قرار گیرد. (افتخاری ، risstudies.org)

نتیجه‌گیری

در عصر جهانی شدن توسعه کشور بدون توجه به سرمایه‌گذاری خارجی امکان‌پذیر نیست. تجربه کشورهای توسعه یافته جدید در مناطق مختلف جهان اعم از آسیا، اروپا، امریکای لاتین و... بیانگر جایگاه سرمایه‌گذاری خارجی در توسعه اقتصادی و صنعتی است. در واقع سرمایه‌گذاری باعث اشتغال، ورود فناوری‌های نوین صنعتی، دانش، افزایش صادرات، افزایش تولید، بهینه‌سازی تولید، دسترسی به بازارهای صادراتی، افزایش سطح مدیریت، آموزش نیروی انسانی، افزایش قدرت پول داخلی و... می‌شود. موضوعی که در چند دهه اخیر به‌خصوص با توجه به تحریم‌های هسته‌ای ایران از سوی شورای امنیت بسیار کاهش یافت. به همین دلیل فقدان سرمایه‌گذاری و حتی فرار سرمایه‌های داخلی به لحاظ اقتصادی و صنعتی باعث چالش‌های اقتصادی اعم از کاهش قدرت پول ایران، رکود و تورم گردید.

توافق هسته‌ای با قدرت‌های بزرگ جهانی که با پشتوانه و تایید شورای امنیت انجام شد، مسیر را برای سرمایه‌گذاری در ایران باز کند. بعد از توافق هسته‌ای شرکت‌های بزرگ خارجی اعم از خودروسازی، نفتی و... برای سرمایه‌گذاری در ایران موافقتنامه امضا کردند و گام‌های اولیه برای ورود انجام شد. به همین دلیل هم در سال ۲۰۱۶ به نقل از صندوق بین‌المللی پول، رشد اقتصادی ایران به ۱۲.۵ درصد رسید. صادرات نفت ایران نیز در این سال به ۲ و ۱۵۰ هزار بشکه در روز رسید. اما موانعی باعث توقف و حتی کاهش سرمایه‌گذاری خارجی در ایران گردید. این موانع را می‌توان بدین صورت ارایه کرد؛

<p>- موانع حقوقی؛ مثل قوانین متعدد و پیچیده در ایران - موانع سیاسی و ترس دولت‌های از سرمایه‌داران یا مانع تراشی از سوی گروه‌های رقیب، فقدان استراتژی مشخص در زمینه توسعه و... - موانع فرهنگی؛ سرمایه‌داران باعث فقر، بی‌عدالتی و... می‌شوند - نیروی انسانی؛ گران بودن و فقدان مهارت و... موانع بانکی و....</p>	<p>موانع بلند مدت</p>
<p>- روی کار آمدن ترامپ در امریکا و خروج امریکا از برجام - وابستگی اکثر شرکت‌ها و بانک‌ها به امریکا در بعد تبادل کالا، صادرات و واردات و....</p>	<p>موانع کوتاه مدت</p>

منابع فارسی

کتاب

- اشرف، احمد(۱۳۹۵)، *موانع تاریخی سرمایه‌گذاری در ایران*، تهران، انتشارات زمینه
- زنوز، بهروز(۱۳۷۹)، *سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی*، نشر دیده آوران

مقالات

- حسونند و همکاران (۱۳۹۹)، *بررسی نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی کشور در بخش‌های مختلف اقتصادی*، پژوهش‌های اقتصادی، سال بیستم، تابستان
- غنی‌نژاد، موسی(۱۳۹۴)، *سرمایه‌گذاری خارجی در ایران*، فصلنامه سیاست دانشگاه تهران، شماره ۶۱
- یداله دادگر، روح اله نظری (۱۳۸۸)، *ارزیابی شاخص‌های توسعه مالی در ایران*، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی توسعه تامین مالی در ایران، دانشگاه صنعتی شریف، بهار

خبرگزاری

- آرگون، عباس(۱۳۹۶/۸/۱۴)، *جهان صنعت*
- حسونند (۱۳۹۹/۱۰/۲۴)، *جهان صنعت*
- مردانه (۱۳۸۵/۸/۱۴)، *دنیای اقتصاد*
- آفتاب آنلاین (۱۳۸۷/۱۲/۱۱)

سایت

- www.unctad.org
- www.iranjournals.nlai.ir
- www.css.ir
- www.risstudies.org

پایان نامه

- وفایی، سارا(۱۳۸۷)، *مطالعه تطبیقی سرمایه‌گذاری خارجی در بازار سرمایه ایران و کشور-های حوزه خلیج فارس*، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

English Resources

- Borensztién, Edvard,(1989), *The Effect of External Debt on Investment, Finance and Development*, September
- Helpman, E.(1984), *Multinational with Trade International of Theory Simple (A)*